

situne dei

Årsskrift för Sigtunaforskning
och historisk arkeologi

2013

Redaktion:

Elisabet Claesson

Rune Edberg (samordnare)

Magnus Källström

Utgiven av
Sigtuna Museum

Recensioner

Nytt ljus över Långhundraleden. Bygder, båtar, natur. Redigerad av en kommitté inom Arbetsgruppen Långhundraleden. Vallentuna 2011.

Arbetsgruppen Långhundraleden är en sedan ett 20-tal år aktiv aktör i frågor om kulturmiljö och kulturhistoria. Verksamhetsområdet omfattar bygderna i det nordväst-sydostliga stråket från Uppsala till Österåker.

Själva Arbetsgruppen utgörs av representanter för berörda hembygdsföreningar men amatörforskare och akademiker medverkar också. För 20 år sedan gav man ut ett omfattande arbete, *Långhundraleden – en seglats i tid och rum*. Nyligen har ännu en bok utkommit, *Nytt ljus över Långhundraleden. Bygder, båtar, natur*.

Den nya boken gör ett utomordentligt intryck. Utformningen är sober, bildmaterialet rikt och av mycket hög kvalitet. Det gäller både historiska foton och mer nytagna, däribland flera fina flygfoton. Jag fäster mig också vid att redaktionen gjort sig stor möda att bearbeta kartmaterialet så att det fungerar i bokformat. Vad gäller texterna så är det en fröjd att se hur språkligt och typografiskt genomarbetade de är. Redaktionen har också i detta avseende skilts från sitt värv med den äran.

Också om innehållet finns mycket gott att säga. Tre artiklar har ett naturvetenskapligt perspektiv. Här behandlas sakkunnigt landhöjning och strandförskjutning (*Jan Risberg och Göran Alm*), natur och växtlighet (*Elisabeth Almgren*) och topografi (*Yngve Gustafsson*). Tre initierade artiklar har ett human- och samhällsvetenskapligt perspektiv: kulturlandskapet (*Staffan Helmfrid*), arkeologi och bebyggelsehistoria (*Jan Wirstad*) och medeltidens bebyggelse och markutnyttjande (*Sigurd Rahmqvist*).

Två bidrag handlar om båtar och båtfärder. De skiljer ut sig en smula från de övriga, fast på olika sätt. *Lennart Widerberg* berättar i sitt bidrag, som har formen av ett reportage, om sina färdexperiment på vattendragen mellan Uppsala och Saltsjön. Han har dels använt kanot, dels flera egenhändigt byggda kopior av båtfyndet från Vik, Söderby-Karl (denna märkliga, ca 9,5 meter långa båt från sen vikingatid eller tidig medeltid, som sommartid kan beskådas i original på Eriksskulle hembygdsgård).

Widerberg är passionerad som få. Svårigheter och motgångar ser han som tillfälligheter och som en nutida Odysseus ”seglar han ständigt”. Hans färdprojekt (detta är bara ett i raden) är beundransvärda och skulle kunna ha betydande vetenskapligt värde om färddata sammanställdes och rapporterades också mer formellt. Detta kan förhoppningsvis ske i en nära framtid.¹

Gunilla Larssons uppsats, en av bokens längsta, behandlar båtar och sjöfart. Hon argumenterar med hjälp av källmaterial av alla tänkbara slag och från alla tider som båtfynd, gamla pålningar, uppgifter i landskapslagar, isländska källor, ortnamn, berättelser och sägner. Allt bringas att passa ihop i hennes bild av Långhundraleden. Men det finns frågetecken. Att man hittat gamla båtar och båtdelar i området visar att man också förr använde båtar, något som väl är en självklarhet. Visst är det väldigt intressant att studera dessa fynd – men någon speciell led berättar de inte om. Detta bara sagt som ett exempel på de många källkritiska problem som artikeln aktualiserar.

Begreppet Långhundraleden är modernt, vilket också noteras i bokens inledning. Såvitt jag känner till finns det i skrift först belagt i en artikel av Björn Ambrosiani 1961. Det vann snabbt

anklang och entusiasm i de angränsande bygderna och etablerades snabbt som en förhistorisk och historisk realitet. Hur ordet vunnit makten över tanken demonstreras i den nya boken där ord som "vattenväg", "segelled", "färdled" och "farled" förekommer om vartannat.

En idé som nämns på flera ställen i boken är att dämmande träsklar skapat möjligheter för båttrafik, även sedan landhöjningsprocessen kapat den tidigare obrutna vattenvägen. Men eftersom vi fortfarande inte har en aning om huruvida genomgående sjöfart faktiskt förekom framstår detta som en improviserad hjälphypotes. Kvartärgeologi i all ära, men här handlar det ju om människor.

I den förra boken om Långhundraleden slog *Nils Blomkvist* huvudet på spiken genom att nämna som en paradox att vid den tidpunkt då ledens vattenstånd var som gynnsammast (bronsåldern) så var troligen behovet av kommunikation i huvudsak lokalt betingat och när behovet så småningom ökade (järnåldern) hade leden grundat upp. I den nya boken så är *Sigurd Rahmqvist* i sitt avsnitt inne på liknande, nyanserade resonemang om förutsättningar för sjöfart under olika tider.

Gunilla Larsson går i sitt bidrag i boken å andra sidan mycket långt åt andra hållet. Hon målar upp en bild av livlig sjötrafik till och omkring Uppsala. Kors vad det vimlade av vikingaskepp inte bara på Fyrisån utan också på Samnan och Svartbäcken!

Att Långhundraleden i princip framstår som en lärd 1900-talskonstruktion förringar ingalunda Arbetsgruppens kulturhistoriska insatser och de goda projekt, som genomförts under dess vingar. De två böckerna med sitt till alldeles övervägande delar värdefulla och intressanta innehåll inte heller att förglömma.

Rune Edberg

1) Se Lennart Widerbergs artikel i denna volym.

Stefan Brink. *Vikingarnas slavar. Den nordiska träldomen under yngre järnålder och äldsta medeltid*. Atlantis, Stockholm 2012.

Stefan Brink, svensk professor i skandinaviska studier vid ett brittiskt universitet, har publicerat ett drygt 300-sidigt arbete: *Vikingarnas slavar. Den nordiska träldomen under yngre järnålder och äldsta medeltid*.

Brink är språkvetare och att hans genomgång har sin tyngdpunkt i det skriftliga källmaterialet, både det berättande och kvarlevorna, är inte oväntat. Han tar sig också skarpsinnigt an ortnamnen, som ju är ett slags språkliga fornlämningar. Han redovisar också det arkeologiska materialet som är nog så knepigt att utvinna någon information ur i detta fall.

Hur såg vikingatidens nordiska slaveri då ut? För det första bör man inte associera med plantageslaveriet i den amerikanska södern. Inte heller till de slavmassor som i den antika världen trälade på latifundier och i gruvor eller med soldat- byråkrat- och haremslaveriet i den muslimska världen.

Storgods saknades i Norden och slaveriet här var enligt Brink småskaligt. Trälarna var "tämmligen ovanliga". Hövdingar och storbönder kunde ha något eller några dussin. Andra bönder kunde ha enstaka eller inga alls. Trälarna hölls främst som tjänstehjon för de grövsta och smutsigaste arbetena inom jordbruket och som uppsattare i stormäns hushåll, skriver han.

Vissa andra forskare har velat ge trälarna en betydligt större roll, främst vad gäller agrart resursutnyttjande. Under vikingatid och tidig medeltid skedde således en omfattande röjning och nyodling med påföljande ökning av livsmedelsproduktionen, något som enligt detta synsätt till stor del möjliggjordes genom omfattande exploatering av ofri arbetskraft. Senare kan frigivna trälarna också ha spelat en viktig roll i denna process.

Arkeologiskt har den nordiska trälldomen hittills varit mycket svår att belägga. Ett mindre antal två- eller flerpersonersgravar – där en eller flera verkar ha tagits av daga i samband med jordfästningen – har tolkats som att en eller flera trälrar fått följa sin husbonde eller husfru i döden. Det finns också förslag om att de små rum eller avbalkningar som påträffats i fähusdelen av vissa järnåldershus kan ha varit trälbostäder. Grophus har också i en del fall diskuterats som eventuella trälboningar eller arbetsplatser för hantverksträlrar.

Trälrar återfanns alltså på landsbygden vilket ju inte underligt eftersom samhället var nästan helt och hållet agrart.

Men visst vore det konstigt om de skulle ha saknats helt i proto-städer (som t.ex. Birka) eller i de första städerna (t.ex. Lund och Sigtuna)? Fint folk, som från sina gårdar var vana vid husträlars markservice, vistades ju också på dessa platser. Och de människor som förvaltade hus och härd i staden, när överheten var frånvarande, vilka var de? Och hantverkarna i sin tur – var de, eller vissa av dem, ofria? Dessa frågor tas inte upp av Brink.

Anders Andrén har analyserat gravarnas sociala topografi i 1000-talets Lund och dragit slutsatsen att en fjärdedel av de gravlagda varit människor som liksom de spetälska stått utanför lagen (lepra kan kostateras osteologiskt), ”en brokig samling av trälrar, tjänstehjon, bestraffade människor och utlänningar utan inhemskt rättsskydd”. (Andrén i *Hikuin* 2000).

•••

Fanns det slavar i Sigtuna? Anna Kjellström urskiljer osteologiskt en social hierarki i Sigtunas gravmaterial (*The Urban Farmer*, 2005) och Sten Tesch ser existensen av ofria som en realitet, utan att gå in på frågan i detalj (Tesch's bidrag i *De første 200 årena*, 2008).

Skriftliga källor om det äldsta Sigtuna (ca 980–1200) – de fåtaliga som finns – ger inga

upplysningar. Kanske går det att spåra trälrar genom byggnads- eller föremålsfynd?

Mats Roslund har i sin forskning fokuserat på samspelet mellan skandinaver och slaver (*Gäster i huset*, 2001). Han anser att det västslaviska keramiktyper som slår igenom i Lund omkring år 1000 först har tillverkats av ”ofrivilligt inflyttade” kvinnor från Mecklenburg och Pommern. Medan han för Lunds del uttryckligen talar om trälrar använder han, såvitt jag kunnat finna, inte denna kategori i Sigtunas fall. Frågan om slavar i Sigtuna tycks sammanfattningsvis stå vidöppen.

Man kan också se det vikingatida nordiska slaveriet i ett annat perspektiv än den inhemska trälldomen. För under vikingatiden pågick en ständig trafik av slavar genom Europa. De såldes och köptes i hundratusental på marknader i Dublin, Bristol, Rouen, Verdun, Venedig, Barcelona och på många andra håll. I Skandinavien nämns slavhandel i Hedeby och när Ansgar kom till Birka fanns det ”många kristna fångar” där, vilket näppeligen kan tolkas som något annat än slavar. Både i Hedeby och Birka har för övrigt gjorts fynd av järnfjättrar, uppenbarligen avsedda för människor. Nordbor medverkade med liv och lust i denna hantering.

Den stora merparten av dessa människor var krigsfångar eller hade rövats bort på expeditioner där människojakt var ändamålet. I Laxdalingarnas saga köper islänningen Hoskuld på Brännöarna (belägna utanför Göta älvs mynning) en härtagen kvinna, som senare visar sig vara en irisk kungadotter. Säljaren är en rysk köpman.

Enligt Stefan Brink var nordborna dock i första hand inte intresserade av slavar i sig eftersom det inte fanns någon större marknad för dem i Norden. Istället sålde man de bortrövade människorna vidare till andra i utbyte mot guld, silver eller andra lätthanterliga dyrbarheter som kunde tas med hem. De kapitalstarka hoven i ka-

lifaten i Bagdad och Cordoba var stora avnäm-
re.

Man kan enligt min mening argumentera för att riksbildningarna i Danmark, Norge och Sverige finansierades både med hjälp av den inhemska jordbruksexpansionen och genom krig och röveri. För Sveriges del var det t.ex. sannolikt silvret från plundringarna i England under Olof skötkonungs och Anund Jakobs tid som möjliggjorde den starkt symboliska, första myntningen i Sigtuna. Från Mellaneuropa finns det gott om exempel på hur stater grundats på en bas av plundring och tributer.

Att det fortfarande finns stenar att vända på i ämnet nordisk trälldom döljer Stefan Brink inte. De spektakulära danska så kallade trelleborgarna (varav resterna av en finns i det skånska Trelleborg) är ett exempel. De dateras numera till Harald blåtands tid men vad skulle dessa stora byggnadsverk strängt taget vara bra för? Och namnet? Det har aldrig fått någon tillfredsställande förklaring, och Brink skriver att de finns anledning att fästa uppmärksamheten på dem igen. Det är bara att instämma.

Allmänt sett är Stefan Brinks bok som väldokumenterad, vetenskaplig bok i välskriven, populärvetenskaplig form ett nöje att läsa.

Rune Edberg

Att återupptäcka det glömda. Aktuell forskning om forntidens förflutna i Norden. Redaktörer: Påvel Nicklasson & Bodil Petersson. Acta Archaeologica Lundensia Series Prima in 4°, No. 32. Lund 2012.

Det är aldrig lätt att recensera en antologi med många bidrag eftersom det finns så mycket att diskutera. Det gäller också antologin *Att återupptäcka det glömda. Aktuell forskning om forntidens förflutna i Norden* som innehåller 20 artiklar, indelade i sex delar.

Bakgrunden är ett symposium som hölls i Lund 2010 som inte bara lockade arkeologer, utan även forskare från historia, idéhistoria, latin, etnologi och religionshistoria. Majoriteten av artikelförfattarna är dock arkeologer, och artikelsamlingen innehåller även bidrag som inte presenterades vid symposiet.

Den första delen, Arkeologi före Arkeologin, innehåller två bidrag. *Karin Lundqvist* skriver om filologen Johannes Schefferus arbete med guldbrakteater, och hennes text visar betydelsen av att studera äldre publikationer. Schefferus text är skriven på latin i slutet på 1600-talet, och utan Lundqvists översättning har de flesta av oss ingen möjlighet att tillgodogöra oss arbetet. Intressant är det också hur mycket av Schefferus tankar som återfinns i dagens forskning, till exempel den om brakteaten som en gåva till krigaren från kungen. Det skulle vara spännande att gå vidare utifrån Lundqvists text och kritiskt granska hur denna tolkning har traderats och levt kvar, och vilka arkeologiska belägg som finns för en sådan tolkning. För som Lundqvist säger så arbetar Schefferus inte bara med det arkeologiska materialet, han var ju filolog i grunden, och drar sina slutsatser från jämförelser med klassiska förhållanden. Men så gör väl även en hel del av dagens arkeologer, inte minst de som arbetar med brakteater?

Del II, Att forma forntiden, består av fyra artiklar, och är den del som jag själv finner mest intressant. Fler av artiklarna har en ideologikritisk hållning och knyter samman arkeologi med kulturarvspraktik och politik. *Ola W Jensens* artikel behandlar hur den nationella självbilden förändrades när Sverige förlorade Finland i en tid då också arkeologin och minnesvården spelade stor roll för nationsbyggandet. Jensen inspireras av aktörnätverksteorin, och resultatet blir att ett flitigt förekommande diskussionsfält som nationalism och arkeologi känns delvis nytt. De olika ställningstaganden om fornlämningarnas ”kulturtillhörighet” illustrerar mycket tydligt det associativa nätverk lämningarna ingår i, och hur de politiska svängningarna som Sverige och Finland genomgick under 1800- och 1900-talen var en aktiv del i uttolkandet av lämningarna.

Bodil Petersson och *Jes Wienberg* lägger i sin text till ytterligare en aktörskategori inom arkeologin, nämligen de kungligheter som vid ett flertal tillfällen deltagit vid arkeologiska grävningar. Och det är just grävande de ägnar sig åt, teori och metod har ingen plats i kungahusens arkeologiska praktik. Till frågan om den nationalistiskt färgade arkeologin kan man dock tillägga att fotona på den danska drottningen och den svenska kungen inte visar dem vid undersökningar av ”deras eget” kulturarv, utan vid grävningar i Italien.

I del II går också *Fredrik Svanberg* på djupet i frågan om arkeologin och rasforskningen. Artikeln är mycket läsvärd, och speciellt uppskattar jag Svanbergs konstaterande om att arkeologin inte bara påverkades av nationalism och rasism, utan att synsätten hade uttryckts och utvecklats också inifrån arkeologin själv. Utan klarhet över detta framstår ibland arkeologin som ett ”offer” för tidens tankar.

Inför titeln på del III De stora männens arkeologi måste jag erkänna att jag studsade till,

men läste då snabbt in en ironisk blinkning i den. Emellertid kan jag efter läsning av förordet konstatera att den distansen till ”de stora männen” inte riktigt stod att finna. Här ligger även det som jag ibland kan ha problem med när det gäller arkeologihistoria; närmandet och beskrivningen av den äldre tidens forskare blir ibland okritiskt och nästan devot. Som tur är ger artiklarna en något annan bild. Till exempel reflekterar *Anne Katrine Gjerløff* över problematiken i sin inledning, och i tillägg till de vetenskapliga hjältarnas historia försöker hon också se det hela i ett annat perspektiv, där spänningsfältet utgörs av skillnader (och likheter) mellan historieämnet och arkeologin. Också *Jakob Christensson* ger i sin text om Sven Nilsson en bild där de ”stora männen” inte alltid framstår som så stora! I *Evert Baudous* i övrigt välskrivna text om Montelius och Hildebrand tydliggörs emellertid det manliga perspektivet då Oscar Montelius hustru Agda Montelius benämns vid förnamn och Oscar Montelius vid efternamn: ”Utan Agdas medverkan hade Montelius inte kunnat gå igenom så många samlingar” (s.186). Men kanske kan detta läsas som ett tecken på att kvinnan förblivit en person medan Montelius blivit en institution.

I del IV, Platser och människor, samlas sinsemellan mycket olika teman. I sin text om Kiviksgraven, eller Bredarör som den också kallas, diskuterar *Joakim Goldhahn* personcentreringen inom arkeologins historiografiska forskning, och utmanar ”de stora männens arkeologi” genom berättelsen om handlare Holm på Kivik. Det är föredömligt att söka lyfta fram alternativa namn och personer för att skapa komplexitet åt historieskrivningen, men jag kan ändå inte släppa känslan av att noggrannheten i återgivandet av åtskilliga citat, brev och detaljer gör texten väldigt ”intern”, och att den därför har svårt att utmana den vedertagna bilden. Det riskerar att bli en historia för den som är intresserad av

den enskilda platsen eller specifika historien, medan andra läsare går vidare.

Just problemet med att arkeologihistoria riskerar att bli en kuriositet inleder *Johan Hegardts* text i del V, där arkeologin går på museum i två artiklar. För att råda bot på kuriositeterna vill Hegardt se en ämneskritisk koppling mellan ämnets historia och dess samtidsaktualitet. Artikeln är mycket tänkvärd och tar oss på en vandring genom den kronologiskt ordnade utställningen. Texten sätter ljuset på ett fundament i arkeologin och historieskrivningen som sällan synliggörs och diskuteras. Att kronologin är nödvändig tas annars för självklart. Hegardt visar i stället på hur den historiska kronologin förtycker och stänger ute dem som inte delar historiesynen, eller de som inte tycker sig befinna sig på ”samma plats” i den historiska utvecklingen.

Den avslutande del VI frågar när arkeologihistorien slutar och inte heller i denna del är det så lätt att hitta ett bärande tema. Det hindrar dock inte att *Tove Hjørungdals* presentation av ett forskningsprojekt om Maglemoses forskningshistoria är intressant att läsa. Hjørungdal använder sig av ett posthumanistiskt synsätt och menar att det är den mångsidiga metodtillämpningen (och då framför allt i mötet mellan arkeologiska och naturvetenskapliga metoder) som skapat Maglemose. I dagens arkeologi är posthumanism och ANT ofta närvarande i diskussionen, men det finns färre genomförda arbeten, och det ska bli spännande att följa Hjørungdals projekt.

Björn Magnusson Staaf lyfter fram en publikation som inte hör till det allmänarkeologiska tankegodset, och förstår man, knappast kommer att göra det heller. Det handlar om Nils Åbergs bok ”Skapande fantasi” från 1951. Magnusson Staaf konstaterar att det inte är en helt lättläst bok men lyckas ändå ge den en plats i idéhistorien. Att på så sätt lyfta fram arbeten som inte tillhör den accepterade och linjära arkeologi-

kanon är förtjänstfullt. Inte minst visar det på att det arkeologiska fältet var brett också för 60 år sedan, en bredd som annars brukar tillskrivas samtiden!

...

Sammanfattningsvis är många av bokens bidrag väl värda att läsa. En poäng med en antologi är också att man kan ta del av den i små portioner. Läser man den som jag gjort i en följd, framstår också dess svaga punkter tydligare. En av dessa svaga punkter anknyter till titeln på del III, och ser man på de forskare som behandlats är den manliga dominansen förödande. Som försvar säger någon säkert att så ser arkeologihistorien ut, men lika sant är att det är vi som skapat den bilden. Arkeologihistorikerna är också aktörer.

Jag funderar också på delarnas titlar och kopplingen till artiklarna, och jag kan inte säga att jag alltid förstår indelningen. Och efter en genomläsning är jag fortfarande inte säker på hur jag ska förstå bokens undertitel: Aktuell forskning om forntidens förflutna i Norden.

Den andra kritiskt synpunkten är att arkeologihistoria, det vill säga närläsningen av en forskares gärning, lätt blir introvert och av intresse för ett fåtal specialintresserade. En del av texterna har verkligen lyckats att ge sammanhang till de enskilda forskarna och visa hur de bidragit till den arkeologi vi har idag, andra håller en mer beskrivande och vördsam ton som inte riktigt lyfter texten till att bli allmänt intressant. Men sammantaget ger antologin god rättvisa åt det viktiga i att arkeologin diskuterar och skaffar sig kunskap om sin egen vetenskapshistoria.

Kerstin Cassel

Mats G. Larsson. *Kensington 1898. Runfyndet som gäckade världen*. Atlantis, Stockholm. 2012.

Få runstenar har väl väckt en sådan uppmärksamhet och debatterats så livligt som den runsten som 1898 påträffades under rötterna till en asp vid en gård vid Kensington i Minnesota, USA. Finnaren var Olof Ohman – eller Öhman, som han hette innan han utvandrade från Sverige. Den mer än tvåhundra runor långa texten berättade om en förbluffande färd, som åtta göter och 22 norrmän skulle ha företagit till Amerika året 1362, alltså många år före Columbus' upptäckt, men inte så tidigt som Leif Erikssons besök på kontinenten. Av den runologiska sakkunskapen i Norden blev stenen avfärdad som ett falsarium så gott som omedelbart, men i USA har tron på stenens äkthet levt vidare och ger årligen upphov till nya publikationer.

Nu har arkeologen och författaren Mats G. Larsson gett sig in i leken och i populär form berättat historien om det märkliga runfyndet. Till skillnad från många andra böcker om Kensingtonstenen handlar det inte så mycket om stenen är äkta eller falsk. Denna fråga är enligt Larsson sedan länge löst: stenen är inte från 1362, utan den har tillkommit i slutet av 1800-talet. Det som intresserar Larsson är i stället vem som ristade runorna och i vilket syfte.

Han berättar dock hela historien från början och beskriver medryckande och med lätthet de minst sagt komplicerade förhållandena kring fyndet och de många förvecklingar som det gav upphov till. Flera märkligheter lyfts fram. Hur ska man förklara den första avskriften av inskriften, som på flera punkter avviker från den på stenen, men där avvikelserna delvis måste förutsätta att den som skrev av runorna förstod innehållet i texten trots att denna ännu inte var dechiffrerad? Vem svarade egentligen för denna avskrift? Och vem var den mystiske F. Nosan-

der(!) som till en svensk-amerikansk tidning tidigt inlevererade en i stort sett korrekt tolkning av inskriften postad i Taylor Falls vid Saint Croixfloden i östra Minnesota?

Larssons forskningar för honom både till svenskbygderna i Amerika och till Ohmans födelseort i Hälsingland. Många detaljer – inte minst i stenens inskrift – synas och till slut har han ringat in en krets av personer, som på olika sätt kan ha varit inblandade i stenens tillkomst. En intressant ledtråd visar sig finnas i inskriftens högst originella ö-runa, som utgörs av ett versalt Ö med en inskriven n-runa. Enligt Larsson pekar detta tecken både ut en plats i Sverige och en mycket bestämd person. Ett långt referat av en bandad intervju som på 1960-talet gjordes med en ättling till den person som bodde på granngården vid fyndtillfället bidrar också med upplysningar om varför stenen ristades.

En viktig del av historien utgör även den kontroversiella utställningen av Kensingtonstenen på Historiska museet i Stockholm hösten 2003 och den debatt som därpå följde. Utställningen har ju kritiserats hårt, eftersom den inte tog någon uttrycklig ställning i äkthetsfrågan. Larsson ser det däremot som en lyckträff att stenen kom hit, eftersom detta ledde att tidigare okänt material kom i dagen. Bland annat fick man genom ett lyckligt arkivfynd svar på frågan varifrån de märkliga runformerna på Kensingtonstenen egentligen kommer och inte minst det egenartade siffersystem (s.k. pentadiska siffror) som har använts. Många av tecknen har inga motsvarigheter under nordisk medeltid, men de visar ett visst släktskap med de s.k. dalrunorna, som var i bruk i Övre Dalarna från 1500-talet och långt in på 1800-talet. Det sensationella fyndet utgjordes av ett par uppteckningar av ett runalfabet mycket snarlikt det på Kensingtonstenen, som två bröder Larsson(!) från Dala-Floda hade skrivit ned på 1880-talet, alltså ett femton-tal år före upptäckten av Kensingtonstenen.

Handlingarna var dessutom daterade med samma typ av siffersystem som hade använts på stenen. Saken borde därmed vara avgjord, men som Mats G. Larsson konstaterar lät sig inte äkthetsförespråkarna nedslås av detta utan kom snabbt på en passande förklaring.

Det är många siffror i Kensingtonstenens inskrift, vilket är särskilt påfallande eftersom det inom såväl de vikingatida som de medeltida runsystemen saknades möjligheter att uttrycka sådana på annat sätt än att skriva ut dem i klartext. Larsson ägnar dessa sifferuppgifter en särskild uppmärksamhet och menar att de faktiskt kan avslöja vem som egentligen låg bakom inskriften. Hans idé är att man genom att räkna fram och tillbaka i texten med hjälp av de olika tal som ges (8 göter, 22 norrmän, 10 man, 14 dagar etc.) ska få fram ett dolt budskap. Efter många fruktlösa försök anser sig Larsson ha funnit lösningen och detta faktiskt genom en insikt som han fick i samband med ett pepparkaksbak! Vad meddelandet säger ska här inte avslöjas, utan det lämnar jag åt läsaren att själv inhämta. Det må också vara osagt om detta verkligen är det som upphovsmannen har avsett. Inledningen på det dolda budskap som Larsson får fram verkar visserligen minst sagt bestickande, men fortsättningen känns inte lika elegant och är därför lite svårare att acceptera.

Det står dock helt klart att Larsson här är något centralt på spåren och att han inte bara har gett oss en angenäm läsning, utan också fört oss närmare lösningen på Kensingtonstenens gåta. Att han därmed också skulle ha övertygat dem som förespråkar stenens äkthet är naturligtvis att hoppas på för mycket, och som framgår av bokens epilög hyser Larsson inte några sådana förhoppningar. Det kan för en utomstående verka som en tröstlös debatt att ge sig in i, men Larsson verkar närmast uppmuntrad av att ta denna strid och ser det som något positivt, eller som han själv uttrycker det: "Förutom att vi får ett ro-

ligt samtalsämne innebär det att vi måste skärpa våra argument, göra fördjupade faktaundersökningar och lägga fram våra resultat på ett mer pedagogiskt och lättbegripligt sätt."

Även om Kensingtonstenen inte vittnar om en färd till Nordamerika under 1300-talet utgör förvecklingarna kring fyndet ett intressant stycke kulturhistoria och i studiet av runbruket under nyare tid har inskriften sin självklara plats. För den som vill veta mer om dessa företeelser utgör Mats G. Larssons bok en utmärkt introduktion.

Magnus Källström